

על כלב חי וארי מת

כִּי מִי אֲשֶׁר יַחְבֵּר אֶל כָּל הַחַיִּים יֵשׁ בְּטָחוֹן כִּי לְכָל־חַי הוּא טוֹב מִן הָאֲרִיָּה הַמֵּת: (קהלת ט ד).¹

מסכת שבת דף ל א-ב – מות דוד המלך

שאל שאילה זו לעילא מרבי תנחום דמן נוי: מהו לכבות בוצינא דנורא מקמי באישא בשבתא?²
 פתח ואמר: אנת שלמה, אן חכמתך אן סוכלתנותך! לא דייך שדבריק סותרין דברי דוד אביך, אלא שדבריק
 סותרין זה את זה! דוד אביך אמר: "לא המתים יהללו יה" (תהלים קטו יז) ואת אמרת: "ושבח אני את המתים
 שכבר מתו" (קהלת ד ב), וחזרת ואמרת: "כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת" (קהלת ט ד).³
 לא קשיא, הא דקאמר דוד: "לא המתים יהללו יה" (תהלים קטו יז) הכי קאמר: לעולם יעסוק אדם בתורה
 ובמצות קודם שימות, שכיון שמת - בטל מן התורה ומן המצות, ואין להקב"ה שבח בו, והיינו דאמר רבי יוחנן,
 מאי דכתיב "במתים חפשי" (תהלים פח ו) - כיון שמת אדם, נעשה חפשי מן התורה ומן המצות. ודקאמר שלמה
 "ושבח אני את המתים שכבר מתו" - שכשחטאו ישראל במדבר, עמד משה לפני הקב"ה ואמר כמה תפילות
 ותחנונים לפניו ולא נענה. וכשאמר "זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך" - מיד נענה. ולא יפה אמר שלמה
 "ושבח אני את המתים שכבר מתו" (קהלת ד ב)? דבר אחר: מנהגו של עולם, שר בשר ודם גזור גזרה ספק
 מקיימין אותה ספק אין מקיימין אותה, ואם תמצוי לומר מקיימין אותה - בחיי מקיימין אותה, במותו - אין
 מקיימין אותה. ואילו משה רבינו, גזר כמה גזירות ותיקן כמה תקנות, וקיימות הם לעולם ולעולמי עולמים.
 ולא יפה אמר שלמה "ושבח אני את המתים וגו'" (קהלת ד ב).⁴

....

ודקאמר שלמה: "כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת" (קהלת ד ב) - כדבר יהודה אמר רב, דאמר רב יהודה
 אמר רב: מאי דכתיב "הודיעני ה' קצי ומדת ימי מה היא אדעה מה חדל אני" (תהלים לט ה), אמר דוד לפני
 הקב"ה: ריבונו של עולם, "הודיעני ה' קצי" אמר לו: גזרה היא מלפני שאין מודיעין קצו של בשר ודם. "ומדת
 ימי מה היא"? - גזרה היא מלפני שאין מודיעין מדת ימיו של אדם. "ואדעה מה חדל אני" - אמר לו: בשבת

¹ ראו פירוש דעת מקרא לפסוק: "כי מי אשר יחבר חיבור כלשהו אל כלל החיים יש לו ביטחון ... שטוב יותר להיות כלב חי, אם כי הוא חיה פחותה, מן האריה המת הנחשב למלך החיות, כי החי יכול עוד ליהנות מחייו ולא כן המת". ראו שם איך הוא רואה בפסוק הסמוך: "כי החיים יודעים שימתו והמתים אינם יודעים מאומה ואין עוד להם שִׁכָּר כִּי נִשְׁכַּח זָכָרם" מעין איפכא מסתברא של קהלת אשר משנה את דעתו מפסוק לפסוק. רגע אחד הוא משבח את החיים "כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת" ורגע אחריו הוא מלגלג על החיים ואומר שהידיעה הבטוחה ביותר שיש לחיים היא שהם ייגמרו במיתה שאין בה שום זכרון (זה מקור לביטוי הנפוץ בימינו שהדבר הבטוח ביותר בחיים זה המוות). עוד אחת מהסתירות של קהלת, שהמדרש שלהלן דן בהם.

² מהו לכבות נר (בוצינא דנורא) מקמי באישא (מלפני החולה) בשבת? בשאלה הלכתית זו נפתחת אחת הדרשות השלמות שנשתיירו בידינו. ראו [יוסף היינמן, דרשות בציבור בתקופת התלמוד, הוצאת מוסד ביאליק](#), תשמ"ב, עמוד 52. אנחנו עומדים בפרק שני של מסכת שבת – במה מדליקין ובמה אין מדליקין – בדיון על מקרים בהם מותר לכבות את הנר בשבת. ראו המשנה בה דנה הגמרא שם: "המכבה את הנר מפני שהוא מתירא מפני עובדי כוכבים מפני לסטים, מפני רוח רעה ואם בשביל (מפני) החולה שיישן - פטור. כחם על הנר, כחם על השמן, כחם על הפתילה – חייב" (מסכת שבת פרק ב משנה ה, דף כט ע"ב בגמרא). בדרשה זו, עומד לפני הציבור הדרשן הידוע ר' תנחום (תנחומא!) בר אבא, ומבקש להורות הלכה באמצעות דברי הגדה "המושכים את הלב" (ספרי האזינו ש"ז) - במקרה זה, ההלכה שפיקוח נפש דוחה שבת ומתי מותר לכבות נר בשבת.

³ "כי לכלב חי הוא טוב מן הארי המת" עומד בסתירה לאמירה אחרת של קהלת: "ושבח אני את המתים שכבר מתו". סתירות אלה ואחרות של דברי שלמה, את דברי עצמו ודברי דוד אביו, מביאים דרשן אחר, בהמשך מסכת שבת שם, להעלות את הרעיון של גניזת ספר קהלת כולו (ואז מה היינו קוראים בשבת המועד סוכות?): "אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב: בקשו חכמים לגנוז ספר קהלת מפני שדבריו סותרין זה את זה. ומפני מה לא גנזוהו - מפני שתחילתו דברי תורה וסופו דברי תורה". סתירות אלה העסיקו גם את חכמי ישראל ופרשני המקרא וכבר הקדשנו דף בשם [בקשו חכמים לגנוז את ספר קהלת](#) במועד זה. ראו למשל פירוש אבן עזרא לקהלת, פרק ז פסוק ג אשר מסביר את הסתירות השונות בכך שבאדם יש שלוש נפשות ואי לכך האמירות השונות של קהלת משקפות נקודות מבט שונות של נפש האדם (לאחר שהוא דוחה ניסיונות אחרים להסביר את הסתירות, כגון שהיו לספר מספר כותבים. ראו שם פירושו בהרחבה). אבל את הדרשן שלנו, ר' תנחום, הסתירות של שלמה אינן מטרידות ובוודאי אינן עילה לגניזה. אדרבא, הם מקור חשוב ומרכזי לרעיונות שהוא מפתח להלן ואמצעי למשיכת לב קהל השומעים ולפתיחה "מהממת".

⁴ בקטע זה של המדרש העימות הוא בין הפסוק: "לא המתים יהללו יה" ובין הפסוק: "ושבח אני את המתים" (לפסוק שלנו: "כי לכלב חי הוא טוב מן הארי המת" נגיע בחלק הבא). אבל כבר כאן, כיוון הפתרון שמציע ר' תנחום לסתירה של קהלת בין ערך החיים ושבח המתים הוא ברור. אין כאן שום סתירה ושום בעיה. מחד גיסא, הפסוק "לא המתים יהללו יה" בא להלל את ערך החיים והיכולת של האדם, כל אדם באשר הוא, לפעול כל עוד נשמה באפו. "יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא" (פרקי אבות ד יז). ["לחיותינו כהיום הזה"](#) - חיי העולם הזה" (מדרש תנאים לדברים ו ט, ראו דברינו בשם זה בפרשת ואתחנן). מאידך גיסא, עומדים נצבים וקיימים אבות האומה ומעצבי המורשת הרוחנית ממנה כולנו חיים. מעיין מים חיים ממנו אנו שואבים ומחלקים כל שבוע. ועל תקנות וגזירות השר (הקיסר) ומשה נראה בהמשך.

תמות. - אמות באחד בשבת! - אמר לו: כבר הגיע מלכות שלמה בנך, ואין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלוא נימא.⁵ - אמות בערב שבת! - אמר לו: "כי טוב יום בחצריך מאלף" (תהלים פד יא). טוב לי יום אחד שאתה יושב ועוסק בתורה מאלף עולות שעתידי שלמה בנך להקריב לפני על גבי המזבח.⁶

כל יומא דשבתא הוה יתיב וגריס כולי יומא. ההוא יומא דבעי למינח נפשיה, קם מלאך המות קמיה ולא יכיל ליה, דלא הוה פסק פומיה מגירסא. אמר: מאי אעביד ליה? הוה ליה בוסתנא אחורי ביתיה, אתא מלאך המות סליק ובחיש באילני, נפק למיחזי. הוה סליק בדרגא, איפחית דרגא מתותיה, אישתיק ונח נפשיה.⁷ שלח שלמה לבי מדרשא: אבא מת ומוטל בחמה, וכלבים של בית אבא רעבים, מה אעשה? שלחו ליה: חתוך נבלה והנח לפני הכלבים, ואביך - הנח עליו ככר או תינוק וטלטלו. ולא יפה אמר שלמה "כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת" (קהלת ט ד)?⁸

קהלת רבה פרשה ה סימן ב (או י) – מי צריך שימור ועל מי מחללים את השבת

שמעון בן אלעזר אומר: אפילו בן יומו חי, אינו צריך שימור, לא מן החולדה ולא מן העכברים ולא מן הנחשים. הכלב רואה ובורח, הנחש רואה ובורח. אבל כשמת, אפילו כעוג מלך הבשן, צריך שימור מן החולדה ומן העכברים ומן הנחשים. שכל זמן שאדם חי, אימתו מוטלת על כל הבריות והחיות והרמשים שנאמר: "ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ" (בראשית ט ב).⁹ כיון שמת אדם, נטלה אימתו וצריך שימור. ותינוק בן יומו חי מחללין עליו את השבת, דוד מלך ישראל מת אין מחללין עליו את השבת. ומדקאמר שלמה: כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת, כדבר יהודה אמר רב ...¹⁰

רות רבה פרשה ג סימן ב – גזירות אדריינוס מול גזירות משה

"כי לכלב חי טוב מן האריה המת" – בעולם הזה, מי שהוא כלב, ליעשות ארי הוא יכול. ומי שהוא ארי, יכול להיעשות כלב. אבל לעתיד לבוא, מי שהוא ארי אינו יכול להיעשות כלב. וכל מי שהוא כלב, אינו יכול להיעשות ארי.¹¹

אדריאנוס שחיק טמיא שאל לר' יהושע בן חנניה, אמר לו: אנא טב ממשה רבך. א"ל: למה? - דאנא חי והוא מת, וכתוב: "כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת". אמר ליה: יכול את לגזור דלא ידלק בר נש נור תלתא יומין? אמר ליה אין. לעידן עמיא סלקון תרויהון על איגר פלטיין. חמי תננא סליק מן רחיק. א"ל: מה כן? א"ל: איפרכיא

⁵ הגיעה שעתו של הכלב החי להפוך לארי מת ואין הוא יכול למשוך אפילו עוד שעה (נימא) אחת. הגיע תורו של הכלב החי הבא. המלך מת, יחי המלך החדש. ראו הביטוי "הגיע ארכי", למשל בעת העברת התפקיד ממשה ליהושע, דברים רבה ב ה: "אמר לו הקב"ה למשה: הגיע ארכי ליהושע".

⁶ מאידך, אין החי יכול גם לוותר ולוא על שעה אחת מהחיים שהוקצבו לו. מה גם שהחיים שלו, כשהוא עוסק בתורה ובתהלים, יהיו "כלב חי" לדורות הרבה מעבר ל"כלב החי" הנוכחי (שלמה) כאשר הוא ובית המקדש והקרבתו יהיו מזמן בבחינת "ארי מת".

⁷ תרגום חופשי של הקטע האחרון לעברית: "כל יום השבת היה (דוד) יושב ולומד ולא יכל לו מלאך המוות. מה עשה? נכנס בין האילנות והשמיע אוושה וקם דוד לראות. כשעלה במדרגות נפחתה מדרגה אחת מתחתיו ונפל ומת". אחרי כל החשבונות, צריכה להיות גם 'סיבה טבעית' ומציאותית למוות. לא בחינם נצטוונו ונשמרתם מאד לנפשותיכם.

⁸ שלמה שלח לחממי בית המדרש מה לעשות עם גופת דוד אביו המת והם נותנים לו שתי עצות. כאן הגענו סוף סוף לפסוק שלנו: "כי לכלב חי הוא טוב מן הארי המת". לכאורה, צומצם הפסוק והוכנס לסיפור של מות דוד. אבל באמת, נוסף כאן הממד של ההלכה ומצוות התורה. ראשית, באיסור חכמים של טלטול (מוקצה בשבת). לטלטל ואף לחתוך אוכל לכלבים מותר ואילו לטלטל גופת נפטר אסור, אלא אגב דבר שמותר לטלטלו בשבת כמו ככר לחם או תינוק. ראו שטיינזלץ ורש"י כאן. אבל הדברים לא נגמרים בדין מוקצה ובאיסורי חכמים. ואם הכנסנו את הממד ההלכתי, מה קורה כאשר הוא מתנגש עם המוות מצד אחד או עם החיים מצד שני? ראו הגמרא בשבת קנא ע"ב שכאילו ממשיכה את הגמרא שלנו: "תניא, רבן שמעון בן גמליאל אומר: תינוק בן יומו חי - מחללין עליו את השבת, דוד מלך ישראל מת - אין מחללין עליו את השבת. תינוק בן יומו חי מחללין עליו את השבת. אמרה תורה: חלל עליו שבת אחד, כדי שישמור שבתות הרבה. דוד מלך ישראל מת - אין מחללין עליו - כיון שמת אדם, בטל מן המצוות. והיינו דאמר רבי יוחנן: במתים חפשי (תהלים פח ו), כיון שמת אדם - נעשה חפשי מן המצוות". לא עוד שתי נקודות כאן: חיים מול מוות, אלא שלוש: חיים, תורה ומצוות (מצוות שבת במקרה זה) ומוות. ובמשולש יש שלוש צלעות: חי מול מת, חי מול תורה, תורה מול מת. החי עדיף לא רק על המת, אלא גם על איסורי תורה. והתורה? היא נדחית מפני החיים ולא מפני המיתה. לחיים תידחה "מצווה לשעתה" על מנת לקיים בעתיד מצוות הרבה (הגיון שנכון לא רק למצוות השבת), אבל למתים: "לא המתים יהללו יח".

⁹ קצת בבדיחות הדעת, לא ברור שגם החיות מכירות פסוק זה, אז כדאי בכ"ז קצת להיזהר ...

¹⁰ המשך מדרש זה הוא כמו הגמרא בשבת שהבאנו לעיל בסיפור על מותו של דוד. מדרש זה, ומקבילתו ברות רבה ג (ראו להלן) הם חזרה מאוחרת על הגמרא בשבת הל"א. אך שימו לב לפירוש בדרכי הטבע של הפסוק אותו אנו דורשים. התינוק – הכלב החי – שומר על עצמו יותר מעוג מלך הבשן – האריה – המת. בעלי חיים יודעים להבחין בבעל חיים אחר אם הוא חי או מת.

¹¹ ובילקוט שמעוני קהלת רמז תתקפט מורחב רעיון זה, גם ע"י הרחבת הדרשה על כל הפסוק שלנו, גם על חציו הראשון: "כי מי אשר יחבר אל כל החיים - א"ר יוחנן: יבחר כתיב, מי יבחר יצר טוב מיצר רע ... אל כל החיים יש בטחון - שכל זמן שאדם חי, יש בו בטחון ותקוה לעשות תשובה. וכיון שמת, אבדה תקותו. מה טעם במות אדם רשע תאבד תקוה: כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת. בעולם הזה מי שהוא כלב יכול ליעשות ארי, ארי יכול ליעשות כלב. אבל לעתיד לבוא, מי שהוא כלב אינו יכול ליעשות ארי, ומי שהוא ארי אינו יכול ליעשות כלב". ארי וכלב כאן הם כמובן ביטוי מושאל לאדם חזק וצדיק (ארי) ואדם חלש וחוטא (כלב).

ביש עאל אסיא ובקר יתיה וא"ל עד דשתי חמימי לא מיתסי. א"ל: תיפח רוחיה! עד דאת קיים בטלה גזרתך. ומשה רבינו משעה שגזר עלינו לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת, לא מדליק יהודאי נור בשבתא מיומוהי. ועדיין לא נתבטלה גזירתו עד השתא, אמרת את כן דאנא טב מיניה.¹²

אבות דרבי נתן נוסח א פרק יב – רשע המתקיים בעולם

"הוא היה אומר אם אין אני לי מי לי" – אם אני לא אזכה מי יזכה בי? "וכשאני לעצמי מה אני" – אם אני לא זוכה בעצמי מי יזכה בי בעצמי?¹³ "אם לא עכשיו אימתי" – אם אני לא זוכה בחיי, מי יזכה בי לאחר מיתתי? וכן הוא אומר: "כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת". "כי לכלב חי הוא טוב" – זה רשע המתקיים בעולם הזה.¹⁴ "מן האריה המת" – אפילו מאברהם יצחק ויעקב שהן שוכני עפר. דבר אחר: "כי לכלב חי הוא טוב" – זה רשע המתקיים בעולם הזה, אם עשה תשובה הקב"ה מקבלהו. אבל צדיק, כיון שמת שוב אינו מוסיף זכות.¹⁵

תנחומא יתרו סימן ד – בשבח הארי המת

אמר שלמה: "ושבח אני את המתים שכבר מתו" (קהלת ד ב) וחזר ואמר: "כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת". אמרו לו: שלמה, אתה חולם ואתה פותר.¹⁶ אמש אמרת ושבח אני את המתים ועכשיו אתה אומר כי לכלב חי הוא טוב! אמר: אני אומר לכם: הנביא צוח: "העצמות היבשות שמעו דבר ה' " (יחזקאל לו) והן שומעין. והנביא צווח לחיים: "שמעו דבר ה' בית יעקב" (ירמיה ב), ולא שמעו ולא הטו את אזנם, ואומר: "כי עם מרי המה בנים כחשים בנים לא אבו שמוע תורת ה' " (ישעיה ל).¹⁷

פסיקתא רבתי הוספה א פרשה ג שובה – ארבעה פסוקים על התשובה בעולם הזה

א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן: ארבעה מקראות הוקשו לחכמים זה לזה: "כל אשר תמצא ידך לעשות בכוחך עשה" (קהלת ט ז)¹⁸ – העולם הזה דומה ליבשה ולערב שבת והעולם הבא לים ולשבת. אם תיקן אדם בערב שבת

¹² תרגום חופשי: אדריאנוס שחיק עצמות אמר לר' יהושע: אני טוב ממשך רבך, שהרי כתוב: "כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת". אמר לו: יכול אתה לגזור שלא ידליק אדם אש שלושה ימים? אמר לו: כן. לעת ערב עלו שניהם, הקיסר ור' יהושע, לגג הארמון וראו עשן עולה מרחוק. אמר ר' יהושע: מה זה? א"ל: שר העיר חולה והרופא בדק אותו ואמר שלא יתרפא עד שישתה מים חמים. א"ל: תיפח רוחו (גוף שלישי, לשון נקיה)! בעוד שאתה חי (בניגוד למשה שכבר מת) בטלה גזרתך. ומשה רבינו משעה שגזר עלינו לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת, לא מדליק יהודי נר בשבת מימיו ולא נתבטלה גזירת משה עד היום, ואתה אומר שאתה טוב ממנו! שאלות רבות ניתן לשאול על מדרש זה, לאור המדרשים שראינו ואלה שנראה בהמשך. ונשאיר לקורא לשואבי המים לשאול אותם וגם לענות (ולזכות אותנו, בבקשה). נעיר רק שמדרש זה מתקשר יפה לגמרא בשבת הנ"ל: "ואילו משה רבינו, גזר כמה גזירות ותיקן כמה תקנות, וקיימות הם לעולם ולעולמי עולמים". והרי זה חיזוק רב לדעה שהארי המת "חי ובוטט" לעתים יותר מהרבה כלבים נובחים וחיים. אגב, הסיפור על אדריאנוס ור' יהושע בן חנניה נמצא גם בקהלת ט ג (או ד) ונראה שהוא משמש בסיס קדום לסיפור חסידי על ר' יצחק מברדיצ'ב (?) שביקש חמץ בפסח ולא נמצא, אבל כשביקש בדים יקרים מוברים שאסור להבריחם בצו המלכות, נמצאו רבים. ההמשך ברות רבה הוא סיפור מותו של דוד כמו בגמרא וכמו בקהלת רבה הנ"ל. ושם דוד מת "בעצרת שחל להיות בשבת". ומסורת זו מקשרת את מות דוד עם חג השבועות. ראו הדף [פטירתו של דוד המלך](#) בחג השבועות.

¹³ ולמה שלא יזכו בני ישראל אלה את אלה? איפה הערבות ההדדית? ראו הערה 15 להלן. עוד נראה לחבר אמירות אלה לאמירתו של הלל בשמחת בית השואבה: "אם אני כאן – הכל כאן. אם אני לא כאן – מי כאן? ראו דברינו [שמחתו של הלל הזקן](#) בסוכות.

¹⁴ בהמשך וכן במדרשים רבים: רשע שעשה או יכול לעשות תשובה. וכאן אפילו זה לא נדרש ומספיק 'רשע המתקיים'. מספיקה עצם העובדה שהוא עדיין קיים ויכול לפעול.

¹⁵ ובמקבילה באבות דרבי נתן נוסח ב פרק כז: "אם אין אני לי מי לי – אם לא זכיתי אני לעצמי בעולם הזה, מי יזכה לי לחיי העולם הבא? אבא אין לי, אימא אין לי, אח אין לי. אברהם אבינו אינו יכול לפדות את ישמעאל. אבינו יצחק אינו יכול לפדות את עשו. ואפילו אם נותנים הם את ממונם, אינם יכולים לפדות את עצמם, שנאמר: ויקר פדיון נפשם (תהלים מט ט). יקרה היא הנפש הזו, שכל מי שהוא חוטא בה, אין לו תשלומים. אין לי אלא אבות לבנים, אחים לאחים מנין? אבינו יצחק אינו יכול לפדות את ישמעאל, אבינו יעקב אינו יכול לפדות את עשו, שנאמר: אח לא פדה יפדה איש (תהלים מט ח). וכן הוא אומר: כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת (קהלת ט ד). איזהו כלב חי? אלו הרשעים, שכל זמן שהן קיימין בעולם הזה הן יכולין לעשות תשובה. מתו אינם יכולין לעשות תשובה". אז אולי אדריאנוס קיסר, שהיה לו שיג ושיח רב עם חכמי ישראל (בראשית רבה יג ט, ויקרא רבה ותנחומא פרשת קדושים, מדרש תהלים ט ועוד רבים), בכל זאת צודק? הוא עצמו "רשע המתקיים בעולם הזה"! אלא שעם אדריאנוס יש לנו גם חשבון דמים ולא רק ויכוחים פילוסופיים. ראו רות רבה קטע לפני שציטטנו לעיל: "אמר ר' יוחנן: יבחר כתיב, אפילו כל אותן שפשטו ידיהם בזבול, יש בטחון. להחיות אותם אי אפשר שכבר פשטו ידיהם בזבול. לכלותם אי אפשר שכבר עשו תשובה, עליהם הוא אומר (ירמיה נא) וישנו שנת עולם ולא יקיצו". אולי הויכוח של ר' יהושע עם אדריאנוס היה מעבר לדיון שלנו. ראו שם גם על חיילותיו של נבוכדנצר.

¹⁶ אדם לא יכול לפתור את חלומותיו הוא. גם שלמה החכם מכל אדם זקוק למי שיעשה לו הטבת חלום ויפתור לו את חלומותיו / סתירותיו מיניה וביה בספר קהלת. חזרנו לסתירה שהועלתה כבר בגמרא שבת בה פתחנו. אבל תשובת המדרש היא שונה.

¹⁷ אם המדרש הקודם היה כולו לצד "הכלב החי", אפילו רשע המתקיים, בא מדרש זה ושוב נוטה לצד "הארי המת". ישנם עצמות יבשות שיש בהם יותר חיות מאנשים חיים. הכוונה היא כמובן לתחיית המתים וחזון העצמות היבשות של יחזקאל, אבל אולי הכוונה גם למאמר חז"ל: "צדיקים במותם קרויים חיים" (גם זה בקהלת רבה ט א).

¹⁸ והמשך הפסוק הוא: "כי אין מעשה וחסבון ודעת וחקמה בשאול אשר אתה הלך שמה". עוד אחד מהפסוקים שבהם רצו "לקטול" את שלמה ולגנוז את ספרו, והוא מתבאר בהמשך המדרש.

[או ביבשה] אוכל בשבת [או בים]. ואם לא תיקן ביבשה או בערב שבת, בים או בשבת מה יאכל?¹⁹ וכן הוא אומר: "קטן וגדול שם הוא ועבד חפשי מאדוניו" (איוב ג יט) וכי אין הכל יודעין שקטן וגדול שם הוא? ללמדך, בעולם הזה אין ניכר מי הוא קטן ומי הוא גדול, וכן רות אמרה לנעמי: "כי המות יפריד ביני וביניך" (רות א יז).²⁰ וכן הוא אומר: "כי לכלב חי הוא טוב מן הארי המת" (קהלת ט ד). וכי אין הכל יודעין כן? אלא טוב לו לרשע שהוא חי בעוה"ז ועושה תשובה מן הצדיק שנפטר בחטאו.²¹

מסכת שמחות פרק יא הלכה ו – ז – כבוד החיים מול כבוד המתים

המת והכלה שהיו באין ומקלסין זה כנגד זה, מעבירין את המת מלפני הכלה, מפני שכבוד החיים קודם לכבוד המתים; המלך והכלה, מעבירין את הכלה מלפני המלך. ומעשה באגריפס המלך שעבר מלפני הכלה, ושיבחוהו חכמים, אמרו לו מה ראית, אמר להם אני נוטל כתרי בכל יום, וזו תיטול כתרה שעה אחת.²²

שבת שלום ומועדים לשמחה

מחלקי המים

מים אחרונים: ראו פירוש שפת אמת מסכת שבת דף ל עמוד א שמקשר את כל העניין עם הסוגיה בעירובין (יג ע"ב) לגבי הדיון אם נוח לאדם שלא נברא משנברא (מחלוקת בית שמאי ובית הלל).

¹⁹ ראו גמרא עבודה זרה דף ג עמוד א: "מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת, מי שלא טרח בערב שבת מהיכן יאכל בשבת?", מה שמתקשר עם חג הסוכות. ראו שם. ולגבי הירידה בים, ראו הסיפור בגמרא הוריות י ע"א על ר' יהושע ורבן גמליאל שירדו בספינה שרבן גמליאל הצטייד רק בלחם (פיתא) ואילו ר' יהושע גם בקמח.

²⁰ זה הפסוק השלישי שחכמים הקישו זה לזה ומצאו בכולם את הרעיון שכל עוד שאדם חי, הוא יכול לחזור בתשובה. ודווקא על פסוק זה אין לנו דרשה איך הוא מתקשר לרעיון הכללי ולשלושת הפסוקים האחרים, ונשאיר זאת להצעותיהם של שואבי המים באשר הם. ראו אגב דרשות מקבילות מהם ניתן ללמוד על דרשה זו ברות רבה ג א, במדבר רבה ח ט.

²¹ מדרש זה מחזיר אותנו למדרשים בזכות הכלב החי והרשע המתקיים (בלי לצדד באדריאנוס). המדרש אמנם מסיים ברשע שעושה תשובה מול צדיק שנפטר בחטאו ("כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא", גם את זה אמר שלמה), אבל נראה שאפשר ללכת צעד נוסף ולומר שלכל מי שעדיין נשמה באפו ויכול לפעול טוב בעולם הזה יש אפשרות לעלות גם מעל הצדיק הכי גדול שכבר איננו בחיים. ויש עוד לבדוק בדרשה זו מי הם בדיוק הארבעה שהוקשו לחכמים זה לזה.

²² מדרש זה (הלכה זו) אולי לא שייך כ"כ לעניינינו, אבל ראינו לסיים בו. כבוד החיים עדיף על כבוד המתים כמקבילה לכלב החי מול הארי המת ולהלכה ולא רק לאגדה. נראה שחשוב לשנן הלכה זו במיוחד בימים של התרפקויות על קברים ... ולאגריפס המלך כבר הקדשנו דף מיוחד בפרשת שופטים.